

ספרי' - אוצר החסידים - ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

שער
שלישי

היכל
תשיעי

אוצר לקוטי שיחות

מאת כבוד קדושת
אדמו"ר מנחם מענדל

זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע
שניאורסאהן
מליובאוויטש

פרשת ויחי

ג' תמוז
שנת חמשת אלפים שבע מאות שבעים ואחת לבריאה

תוכן הענינים:

3.....	פתח דבר
4.....	הקדמה
6.....	מבוא
10.....	"אוצר לקוטי שיחות" פ' ויחי - סוגיא בפרשה
17.....	סיכום

לקוטי שיחות

אין להניח שלידת בניו בארץ זו תגרום להם שלא יהיו ראויים לברכה.

מ"ינה של תורה" שבפרשי":

הסיבה לכך שלפני מתן-תורה לא היו קידושין היא משום שקידושין מהותם **קדושה** ("דאסר לה אכולי עלמא כהקדש"), ולפני מתן-תורה לא היתה אפשרות להשרות קדושה שכזו בעולם הגשמי.

יחד עם זאת, בזכות מעלת עבודתו של יוסף גם לגבי האבות והשבטים, ניתנה לו היכולת להמשיך מעין קדושה זו גם לפני מתן-תורה, ולכן היה זה דוקא יוסף שכתב "שטר אירוסין".

ב"ה

פתח דבר

הננו מוציאים לאור "אוצר לקוטי שיחות", והוא ליקוט מתוך ל"ט כרכי לקוטי שיחות לכ"ק אדמו"ר זי"ע, בעריכת מערכת "תורת חב"ד לבני הישיבות".

פרטי העריכה מופיעים בהקדמה.

תקוותנו שהלימוד בשיחות יעורר להמשיך ולעיין בכל השיחות שבסדרת לקוטי שיחות.

הוצאת ספרים קה"ת

ערב יום ההילולא ג' תמוז ה'תשע"א

סיכום

וירא ישראל את בני יוסף ויאמר מי אלה. ויאמר יוסף אל אביו בני הם אשר נתן לי אלקים בזה.

ופרש"י: **ויאמר מי אלה - מהיכן יצאו אלו, שאינן ראויין לברכה? בזה - הראה לו שטר אירוסין ושטר כתובה.**

צריך ביאור: (א) איך ייתכן שלאחר י"ז שנה בחברתם של יוסף ובניו חשש עדיין יעקב שמא יש פסול בקדושתם של בני יוסף? (ב) מניין לרש"י שיוסף קידש את אסנת בקידושי שטר דוקא?
והביאור בזה:

אמנם ידוע שהאבות קיימו את כל התורה כולה עד שלא ניתנה, אבל לא מצינו (בדרך פשוטו של מקרא) שקידשו את נשותיהם לפני נישואיהם.

והסיבה לכך: האבות קיימו רק את המצוות שניתן לקיים אותן גם לפני מתן תורה, אלא שעדיין לא נצטוו על כך. את מצוות הקידושין, לעומת זאת, לא ניתן היה לקיים לפני מתן-תורה - שכן **כל מושג הקידושין** (כלומר: האפשרות שאשה תהיה בגדר אשת איש עוד לפני כניסתה לבית בעלה) התחדש במתן תורה, וקודם לכן הוא לא היה קיים כלל.

לפי זה יובנו דברי רש"י:

שאלת יעקב "מהיכן יצאו אלו" אין פירושה חשש שמא בני יוסף נולדו מנישואין שלא כהוגן, אלא תהייה מדוע יצאו **מכלל ברכה**; יעקב חשש שמא עצם העובדה שנולדו בארץ של "שטופי זימה" גרמה לכך שלא יהיו ראויים לברכה.

בתגובה לכך הראה לו יוסף "שטר אירוסין ושטר כתובה":

"שטר אירוסין" אין פירושו שטר קידושין (שהרי, כאמור, לא היו קידושין לפני מתן-תורה), אלא שטר שנכתב **כראיה** על האירוסין כדי להעניק להם תוקף רב ככל האפשר.

בכך הראה יוסף ליעקב, שדוקא בגלל היותו בארץ שטופת-זימה זו הוא השתדל להחמיר ולהוסיף קדושה בנישואיו, בדומה לנישואין שיהיו לאחר מתן-תורה ומעבר לנהוג בתקופת האבות: הוא לא הסתפק בשידוכין גרידא, אלא כתב שטר מיוחד כדי להעניק להם תוקף; הוא לא הסתפק בעצם התחייבויות הכתובה, אלא הקפיד לכתוב שטר על כך. משום כך - טען יוסף -

הקדמה

בשבח והודיה לה' יתברך אנו מגישים בזאת לקהל לומדי התורה ומבקשיה את שלושת כרכי סדרת "אוצר לקוטי שיחות - מהדורת בני הישיבות".

• • •

שלושים ותשעת כרכי ה"לקוטי שיחות" של כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע הם מים שאין להם סוף, שפע ביאורים ורעיונות בכל חלקי התורה. אך דוקא בגלל השפע הרב בכמות ובאיכות, רבים הם המתקשים למצוא לעצמם נתיב בים גדול ורחב זה, אם מתוך קושי למצוא נקודת התחלה ואם מתוך יראת ההיקף העצום.

קיבלנו על עצמנו משימה לנסות להתגבר על קשיים אלו, ולהגיש לפני הציבור התורני טעימה ראויה מה"לקוטי שיחות". לשם כך בחרנו לכל פרשה ומועד שלוש שיחות, המייצגות שלושה תחומים כלליים שבהם עוסקות השיחות שב"לקוטי שיחות":

א. פשוטו של מקרא - שיחה העוסקת בתחומים הקרובים לפשוטם של דברים (בסוג זה נכללות רבות מהשיחות הנפלאות המבארות את פירוש רש"י על התורה בדרך "פשוטו של מקרא", בשיטה החדשה שסלל רבנו זי"ע);

ב. חסידות בפרשה - שיחה המבארת עניין מענייני הפרשה או המועד בדרך החסידות ופנימיות התורה;

ג. סוגיא בפרשה - שיחה המבארת נושא עיוני, בגמרא או בהלכה, מענייני הפרשה או המועד.

חשוב לציין שהשיחות כולן הן כתלמוד בבלי, הבלול מכל חלקי פרד"ס התורה: בכל שיחה העוסקת בביאור הפשט או צוללת לעומקה של סוגיא - יש גם ביאור על פי חסידות, וכן להפך. ובכל זאת, על-פי רוב ניתן לחלק את השיחות לשלושה סוגים אלו על-פי עיקר העניין הנדון בהן.

השיחות שנבחרו הינן דוגמא בלבד ומהוות פחות מעשירית מתוך השיחות שבסדרת "לקוטי שיחות". אבל בהחלט הינן "חתיכה הראויה להתכבד", וניתן לטעום בהן את טעמם הערב והנדיר - וניתן אף לומר: הבלעדי - של ה"לקוטי שיחות".

ואידך - זיל גמור.

• • •

עמל רב השקענו בתרגום ללשון הקודש של השיחות שהופיעו במקורן באידיש (כשני שלישי מהסדרה הנוכחית). הקפדנו על תרגום נאמן למקור - גם במקומות הקשים השתדלנו שלא לשנות, לא לעבד ולא לקצר, אלא להשאיר את הדברים "בלשון הרב". השינויים היחידים שביצענו הם פתיחת מאות ראשי תיבות ותיקון טעויות דפוס מוכחות.

עם זאת כמובן שהתרגום הוא על אחריות המערכת בלבד.

עלימנת להקל על הלומד, הוספנו לפני כל שיחה פתיח, ולאחר כל שיחה - סיכום ממצה.

• • •

ברצוננו להודות ל"ועד להפצת שיחות" על העמל הרב שהושקע על ידם בהכנת הסדרה המקורית.

תורת חב"ד לבני הישיבות

היא, שגם קודם שניתנה קדושה זו למטה היה מרגיש קדושה עליונה זו דשבת, שלמעלה מן הבריאה, וזוהי המעלה המיוחדת שבשמירת שבת של יוסף "קודם שלא תינתן" - שבשמירת שבת שלו היתה נרגשת קדושת שבת העליונה.

וזהו גם הטעם (ע"פ פנימיות הענינים) שאצל יוסף היה "שטר אירוסין" - להורות, שהאירוסין והקידושין שלו היו באופן שהמשיך את הקדושה שבענין האירוסין (עד כמה שהיה אפשר קודם מ"ת) למטה בגשמיות העולם, בדיו על הקלף - "שטר אירוסין"⁵⁷.

(משיחות ש"פ ויחי וש"פ שמות תשמ"ז)

- לקוטי שיחות חלק ל, ויחי ב)

ולכן עצם ענין הקידושין לא יתכן אלא לאחרי מ"ת, כי לפני מ"ת לא היה שייך שתהיה השראת קדושה כזו בגשמיות העולם, כי אין זה ביכולתו של אדם (נברא) להמשיך בכח עצמו קדושה עליונה כזו, וזה נעשה רק על-ידי ציווי התורה, שזוהי נתינת כח מהבורא יתברך להמשיך קדושה עליונה זו בחיי איש ואשה.

אמנם מצד מעלתו של יוסף (גם לגבי האבות והשבטים) - כמבואר בכמה מקומות⁵⁴ - היה ביכולתו להמשיך על-כילפינים מעין קדושה זו גם לפני מ"ת. ועל-דרך מה שנתבאר במקום אחר⁵⁵ בדברי המדרש⁵⁶ "ששמר יוסף את השבת קודם שלא תינתן" - שקדושת השבת בעצמותה היא למעלה מגדר העולם, ומעלתו של יוסף

54) ראה לקוטי שיחות ח"ל ע' 225 ואילך. לקוטי שיחות שבהערה הבאה. וש"נ.

55) לקוטי שיחות ח"כ ע' 204 [במהדורה זו - שיחה ג לפרשת מקץ ס"ה] ואילך.

56) ב"ר פצ"ב, ד. וש"נ. במדב"ר פ"ד, ב (בסופו).

57) ראה כתר שם טוב בתחלתו (בהוצאת קר"ת - סי' י), לקוטי תורה בשלח (א, רע"ג) ובכ"מ - ש"האשה נקנית . . בשטר" היינו "אותיות התורה". ולהעיר מפרש"י תשא (לד, א) דהלווחות הם כמו כתובה.

אבל כתובה בכלל (שמצינו גם לפני מ"ת) היא רק ההתחייבות דהבעל על נתינת ממון וכל הצרכים לאשה, אבל אינה קשורה עם עצם הנישואין, ולכן אין הכרח שתהיה בכתב; משא"כ אחר מ"ת, הרי ענין הכתובה שייך לעצם הנישואין, וכמ"ש הרמב"ם⁴⁸ "מצות עשה לישא אשה בכתובה וקידושין", וכן אסור לדור עם אשתו אם אבדה כתובתה⁴⁹.

וזהו דיוק לשון רש"י "שטר כתובה" - דכיון שיוסף השתדל שנישואיו יהיו מעין הנישואין שלאחרי מ"ת, לכן דייק שיהיה לו "שטר כתובה"⁵⁰.

ז. מיינה של תורה שבפירוש רש"י:

הטעם (הפנימי) לזה שלפני מ"ת לא היה ענין של אירוסין וקידושין - הוא מפני שענין הקידושין (לאחרי מ"ת) אינו רק קנין בקשר לחיי אישות, אלא הוא ענין של קדושה, ובלשון הגמרא⁵¹ בטעם שם "קידושין" - "דאסר לה אכולי עלמא כהקדש", שהאירוסין הם דוגמת הקדש⁵², וכנוסח ברכת אירוסין "מקדש עמו ישראל על ידי חופה וקידושין". וארז"ל⁵³ "איש ואשה זכו שכינה שרויה ביניהם", כי תכלית ענין הנישואין הוא שתהיה "שכינה שרויה ביניהם".

מיוחדת ותוספת חומרא וקדושה בעניני אישות, ולכך הוסיף בנישואיו שיהיה על-כ"פנים מעין האירוסין שלאחר מ"ת, שתיכף, בזמן ההכנה לנישואין, נעשית האשה מיוחדת לאיש זה וכו'.

וע"פ זה יש לומר, שזה היה המכוון בדברי יעקב "מהיכן יצאו אלר": אין הכוונה ב"יצאו" - גולדו, לחשוש שנולדו מנשואין שלא כהוגן, אלא זהו ביטוי של תמיהה: "מהיכן יצאו כו" - מאיזה טעם וסיבה יצאו מהיות ראויים לברכה; ובפשטות: כיון שנולדו בארץ של "שטופי זימה", חשש שמא זה גרם שלא יהיו ראויים לברכה.

ומעתה יובן גם תוכן מענה יוסף על תמיהת יעקב ("מהיכן יצאו אלו שאינן ראויין לברכה") - "בני הם אשר נתן לי אלקים בזה", בניו (לא רק כפשוטו, אלא) "אשר נתן לי אלקים בזה", שהם בני נישואין כאלו שהיו בתכלית השלימות, אפילו לגבי הנהגת האבות עצמם - ולראיה על זה "הראה לו שטר אירוסין".

ו. ויש לומר, שעלי-דרך-זה היא כוונת רש"י ב"שטר כתובה" - ובהקדם מה שיש לדייק בלשון רש"י "ושטר כתובה" - דלכאורה תיבת "ושטר" מיותרת, והיה מספיק לכתוב ("שטר אירוסין) וכתובה" (כפי שנקראת בכל מקום, וגם בפרש"י לעיל)⁴⁶.

והביאור:

ענין הכתובה מצינו כבר לפני זה ואפילו בנוגע לשכם, "הרבו עלי מאוד מהר - כתובה" (כנ"ל רס"ב), ומפורש בנוגע ליצחק ורבקה "שכך כתב לה יצחק בכתובתה ליטול שני גדיי עזים בכל יום"⁴⁷, וגם מפורש בפרש"י לעיל (כנ"ל ד"נשים (סתם) בכתובה (ורק) פילגשים בלא כתובה".

46 בפענח רזא כאן: פירש"י בשטר דילפינן ליה מזה ספר תולדות אדם (בראשית ה, א) לכן האי נמי מיירי בספר. ועד"ז במושב זקנים עה"ת ("בשטר וקידושין"). ובמדרש הגדול "בכתובה וקידושין". ובכמה כת"י רש"י (שתח"י): שטר אירוסין וכתובה.

47 פרש"י תולדות כו, ט.

48 בהמצוות שבכותרת להל' אישות. ובמל"ת "שלא תבעל אשה בלא כתובה ובלא קידושין". וראה השגות הרמב"ן (יעוד) לסהמ"צ מצות לית שנה שהקשה על הרמב"ם שם. וראה בהנסמן בהערה 50.

49 רמב"ם הל' אישות פ"י ה"י. - ואף שזהו דין דרבנן (וראה שם ה"ז ובהגמ"י שם ס"ו), הרי קיימו האבות כל התורה כולה, גם גזירות דרבנן, כמו שמצינו באברהם (כנ"ל ריש ס"ג והערה 27).

50 או י"ל שהכוונה בשטר כתובה היא להחייבים דשארה כסותה ועונתה, ע"ד מ"ש בבאורי הגר"א אה"ע סכ"ו סק"ז בסופו.

51 קדושין ב, ריש ע"ב.

52 וראה תוד"ה דאסר לה שם. וראה שם ז, א "וניפשטו לה קידושי בכלה מי לא תניא האומר רגלה של זו עולה כו" וברש"י "ותוס' שם. ועוד.

53 סוטה ז, א.

מבוא

לקוטי שיחות - זהו השם הבלתי-יומרי שבו בחר כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע לכנות את יצירתו התורנית המרכזית, המונה ל"ט כרכים על סדר התורה והמועדים. סדרה זו מכילה למעלה מאלף ביאורים מקיפים ומרובי עמודים, גדושים בשפע של הערות, השוואות ומראי-מקומות, העוסקים בכל מקצועות התורה.

"שיחות" אלה - כפי שהן מכוונות בפשטות - הן מבחר מתוך כמות בלתי נתפסת של דברי תורה שנשא רבנו זי"ע במשך למעלה מארבעים שנות נשיאותו, במהלך "התוועדיות" שנערכו בשבתות ובמועדים ושנמשכו שעות ארוכות. מדי שבוע בשבוע נבחרה שיחה מסוימת על-ידי צוות תלמידי-חכמים, ולאחר עריכה נמסרה לידו הקדושה של רבנו זי"ע לשם הגהה מדוקדקת ועריכה סופית על ידו, שכללה הוספות רבות. ברבות הימים כונסו "ליקוטים" שבועיים אלה לשלושים ותשעה כרכים.

השיחות כוללות חידושים, עיונים וביאורים בעניינים שונים ומגוונים: מהם - חידושים על דרך הנגלה, המבארים עניינים סתומים בש"ס, ברמב"ם או בשולחן ערוך ונושאי-כליו; מהם - ביאורי עניינים בפנימיות התורה, תורת הקבלה והחסידות, על-פי דרך חסידות חב"ד; מהם - ביאורים מחודשים בפירוש רש"י על התורה, על-פי הדרך החדשה שסלל רבנו זי"ע בלימוד "פשוטו של מקרא"; מהם - עיונים בדרך הדרוש והאגדה על מדרשי הפרשה והמועד; מהם - שימוש בענייני הפרשה או המועד לשם הפקת לקחים והנחיות להתמודדות עם העולם המודרני ואתגריו; ורובן ככולן של השיחות עוסקות ביותר מתחום אחד מאלו.

למותר להכביר מלים על גאונותו הכבירה של רבנו זי"ע המשתקפת מתוך השיחות - גאונות שצדה השני הוא פשטות, שכן חידושו הנפלאים של רבנו זי"ע מעוגנים היטב בפשוטם של דברים. פעמים רבות, לאחר שהברקה נפלאה שחידש רבנו זי"ע מאירה באור חדש את הסוגיא בש"ס, את ההלכה ברמב"ם או את פירוש רש"י על התורה - דומה על המעיין כאילו זהו פירושם הראשוני של הדברים, עד כדי תהייה כיצד עלה בדעתו לפרש את הדברים אחרת.

שיחותיו של רבנו ז"ע עוסקות, כאמור, במגוון נושאים רבים ושונים; אך יחד עם זאת, דומה שניתן למצוא עקרונות מרכזיים השזורים כחוט השני בתורתו של רבנו בכלל, ובסדרת "לקוטי שיחות" - בפרט. עקרונות אלה אינם חידושי של רבנו ז"ע, ומקורם טהור בדברי גדולי ישראל בכל הדורות; אולם רבנו ז"ע בשיחותיו הקדושות פיתח אותם לכדי משנה סדורה ומעמיקה, וישמם בפועל ובשיטתיות כפי שלא עשה איש לפניו.

עקרונות אלו מיוצגים בשלושה ביטויים שהיו שגורים על פיו הקדוש של רבנו ביחס לתורתו הקדושה, ומופיעים מאות פעמים גם במסגרת "לקוטי שיחות": **תורה אחת, תורת אמת ותורת חיים**. שלושה ביטויים מוכרים וביססיים לכאורה, אך רבנו ז"ע מגלה בהם עומק לפנינו מעומק.

א. תורה אחת

בתורה קיימת, לכאורה, חלוקה לתחומים רבים ושונים זה מזה, שלכל אחד דרכי לימוד משלו, כללים משלו וסגנון משלו: תורה שבכתב ותורה שבעלפה; נגלה שבתורה ופנימיות התורה; פשוטו של מקרא ומדרשו; הלכה ואגדה; פשוט, רמז, דרוש וסוד.

אך אין אלה חלקים שונים ונבדלים, אלא רבדים מקבילים של תורה אחת, תואמים זה לזה ומלוכמים זה בתוך זה. התורה אינה מפוצלת לחלקים, אלא היא מופיעה ומתפרשת בכל עולם לפי כלליו והגדרותיו: בעולמו של "בן חמש למקרא" היא מופיעה כ"פשוטו של מקרא", ונלמדת על-פי כללי הפשט; ואילו בעולמות הדרוש והרמז, למשל, מופיעים אותם עקרונות עצמם בלבוש של דרוש או רמז. בהתאם לכך, כל פירוש בדרך פשוטו של מקרא - יש לו מקבילות בדרך הדרש וההלכה; כל שיטה או דעה בנגלה שבתורה - יש לה מקור בפנימיות התורה.

עיקרון זה בולט כמעט בכל שיחה ושיחה ב"לקוטי שיחות". אין כמעט שיחה שעיסוקה מוגבל לתחום אחד בלבד. הדבר בולט במיוחד בשיחות העוסקות ב"פשוטו של מקרא", שבהן מצוי לרוב שהביאור בדרך הפשט הופך לבסיס לביאורים מקבילים ברבדים אחרים בתורה - "עניינים מופלאים" בדרך הדרוש וההלכה, ואף "יינה של תורה" בדרך החסידות, כשפרטי הביאורים תואמים את הביאור בדרך הפשט. שיחות שעיקרן הוא ביאור בש"ס או ברמב"ם - מסתיימות אף הן בביאור מקביל בדרך הדרוש והחסידות.

והוא הדין בתחומים שונים שבכל רובד בפניעצמו: אם ישנם שני תנאים, אמוראים או פוסקים החולקים זה עם זה, גם בתחומים שונים ורחוקים זה מזה - תימצא נקודתן המשותפת של המחלוקות, הגישה העקרונית הכוללת

בשוק . . . מכניסה (תיכף) לתוך ביתו כו", כי אם) שהיו אצלו אירוסין, היינו שידוכין כו' וזמן הכנה להנישואין [שבזה לחוד אין חידוש, דודאי גם אצל האבות היה כן] (ואפילו אצל בנות לוט), וכנ"ל] - אלא עוד זאת, שכתב אירוסין אלו בשטר, שיהיה לראיה שכן עשה, שבזה ניתן תוקף מיוחד בהתחייבות השידוכין שלו, שלא יוכלו להתחרט ממנה, על דרך ומעין האירוסין שלאחרי מ"ת, שפועלים ומהווים ענין "אשת איש".

וכמובן בפשטות: בפעולה שאינה בת קיימא, אין תועלת בכתיבת שטר לראיה בעתיד על פעולה זו; ורק בפעולה בת קיימא כותבים שטר לראיה, כדי שלא יוכלו להכחישו בעתיד. וכן בעניננו: כדי לתת תוקף לאירוסין שלו [שמצד עצמם הרי (לפני מ"ת) אין להם תוקף כנ"ל] - כתב יוסף את אירוסיו בשטר, לראיה שאירוסין אשתו⁴⁴.

ויש לומר הטעם שרק ביוסף מצינו הידור זה - כי כיון שהיה במצרים, שהמצריים הם "שטופי זימה"⁴⁵ (ובפרט לאחרי המאורע עם אשת פוטיפר), היתה צריכה להיות זהירות

43) להעיר דרב מנגיד על דמקדש בלא שידוכי (קידושין יב, ב. ושי"ג. ולהעיר ממדרש לקח טוב שבהערה 31). - וצ"ע מרמב"ם הנ"ל (רס"ד) שכן היה מנהג כל העולם כולו לפני מ"ת!

44) וי"ל גם ע"ד ההלכה, שהוא ע"ד גדר עדים בקידושי אשה לאחר מ"ת, שמכיון שקידושין הוי חב לאחריני (ראה קידושין סה, ב. וראה חידושי הרשב"א שם), לכן צריך שהקידושין גופא ייעשו באופן הקיים ושייך גם (לאחרינא) לעלמא, והוה רק כאשר ישנם עדים בשעת מעשה הקידושין. ומעין זה י"ל שעי' כתיבת האירוסין (הקשר שביניהם) בשטר נעשה דבר הקיים ומפורסם גם לכ"ע. ואכ"מ.

45) פרש"י לך יב, יט. וירא כ, טו. וראה פרש"י בא יב, ל.

*) ולכן הם עדי קיום - ראה תומים ס"צ סק"ד. ובארוכה צפנת פננת כללי התורה והמצוות עי' ערות, עדי קידושין. ושי"ג. לקוטי שיחות חיים ע' 188 [במהדורה זו - שיחה ב לפרשת שופטים] ואילך.

של לוט התנהגו ע"פ דין תורה!), אלא הכוונה לשידוכין. דפשיטא שגם לפני מ"ת היה ענין השידוכין וזמן הכנה לפני הנישואין, ועל-דרך מה שמצינו אצל רבקה⁴⁶, שאמה ואחיה ביקשו שינתן לה "זמן י"ב חדש לפרנס את עצמה בתכשיטים" - אבל אין בכח שידוכין אלו לפעול חלות ענין חדש, "אשת איש" על האשה.

וזהו הטעם שלא מצינו שהאבות (והשבטים) קידשו את נשותיהם לפני הנישואין - כי זה שקיימו האבות את כל התורה כולה עד שלא ניתנה, היינו במצוות כאלו שגם לפני מתן תורה יתכן קיומן באופן על-דרך לאחר מ"ת, אלא שעדיין לא נצטוו על עשייתן; משא"כ מצוות שכל גדר קיומן נתהווה רק על-ידי הציווי - אין מתאים לומר שקיימו אותן לפני מ"ת. והוא הדבר בנדון קידושי אשה, מכיון שכל גדר הקידושין נתחדש ע"י ציווי התורה, לא שייך שקיימו זה לפני מ"ת⁴⁷.

ה. ע"פ הנ"ל יש לבאר תוכן החידוש שמצינו אצל יוסף, שכתב "שטר אירוסין":

על פי האמור לעיל מובן ש"אירוסין" כאן פירושו "שידוכין", ו"שטר אירוסין" היינו שטר של ראייה שנתקשר בשידוך. והטעם לזה שהיה בידו שטר לראיה על שידוכין הוא משום שרצה להחמיר על עצמו ולהתנהג כפי האפשרי שיהיה אצלו על-כילפינים מעין הקידושין שלאחרי מ"ת. ולכן כתב "שטר אירוסין" - שלא זו בלבד (שנישואיו לא היו באופן של "אדם פוגע אשה

40) פרש"י חיי שרה כד, נה.

41) וראה בית האוצר (להר"י ענגל) כלל א אות יז.

42) בצפנת פננת עה"ת שמות (ב, א) דעמרס "הוסף דין של נישואין, כ"ב דף קכא, ועמ"ש הרמב"ם בה' מלכים (פ"ט ה"א) דעמרס הוסף דינים ומצוות".

אבל מזה שרש"י בפירושו עה"ת (שמות שם) כתב "פרוש היה ממנה כו' והחזירה ועשה בה לקוחין שניים" ולא כבגמ' סוטה (יב, א) "עמד וגירש את אשתו . . . עמד והחזיר את אשתו" (ועד"ז בכ"מ). וראה גם מכילתא דרשב"י (פרשת שמות) "גירש את אשתו . . . עשה בה קדושין" - משמע קצת שלא היו גדר קידושין (ולאחר מ"ת). ואכ"מ.

העומדת בבסיס שיטתו של כל אחד מהחולקים. כך מבארות שיחות רבות את היסוד העקרוני המשותף למחלוקות שונות בין הבבלי לירושלמי, בין בית-שמאי לבית-הלל, ואף בין הרמב"ם לרמב"ן. בכך צועד רבנו ז"ע בדרכו של הגאון הרוצ'ובי, שאף הוא נודע בשיטה זו של גילוי עקרונות משותפים המיושמים בתחומים רבים ושונים.

ב. תורת אמת

ידועים דברי חז"ל ביחס למחלוקות בתורה: "אלו ואלו דברי אלקים חיים". האמת שבתורה אינה מצטמצמת לעמדת הלכה למעשה בלבד, אלא היא רחבה דייה כדי לכלול בתוכה את כל הדעות והשיטות - גם אלו שלא נקבעה הלכה כמותן. כל אלו חלק מהתורה הן, ומאחר שהתורה היא "תורת אמת" - כולן בכלל אמת הן.

רבנו ז"ע בשיחותיו עומד רבות על עיקרון זה כביטוי מובהק לאמונה בקדושת התורה ובנצחיותה, ואף מייחס לו משמעות מעשית: אמנם ההלכה, במובנה הראשוני והפשוט, נקבעת על-פי דעה אחת; אך במישור הרוחני של "תיקון הדעות", שבו ניתן לקבל את הדעות השונות מבלי שתהיה סתירה ביניהן - כל דעה שהובאה בתורה אינה רק אמת, אלא גם בסיס והנחייה לעבודת הבורא.

רבנו ז"ע אף מוסיף ומרחיב את תחולתו של עיקרון זה מעבר למקובל בדרך-כלל: לא רק דעות שנקטו בהם תנאים ואמוראים, אלא גם דעה שהובאה כאפשרות ונדחתה, "הוא אמינא" בלבד - מאחר שהזכרה בתורה, אף היא בגדר "תורת אמת" היא (אמת הניתנת ליישום במישור הרוחני בלבד, כמובן); אפילו טענותיהן של אומות-העולם שהובאו בתורה - מן ההכרח שיש להן מקום בעומק ופנימיות הדברים.

והוא הדין לדברים שלא נאמרו במפורש בתורה, אך הם מהווים חלק ממבנה התורה. שגור היה בפיו של רבנו ז"ע: "סדר בתורה - אף הוא תורה". שום דבר בתורה אינו מקרי או מאולץ. אם פרשה מסוימת נכתבה במקום מסוים, או סיפור כלשהו הובא במסכת מסוימת - אין זה משום שלא היה מקום טוב יותר; מן ההכרח שישנה סיבה הקושרת את הדברים למקום זה, וסיבה זו אף היא חלק מ"תורת אמת" היא.

מכאן נובע חידוש נוסף שחידש רבנו, ומצוי לרוב בשיחותיו: פירושים שונים, רחוקים בתוכנם ככל שיהיו, שנאמרו על פסוק אחד - מן ההכרח שישנה שייכות תוכנית ביניהם, שאם לא-כן לא היו נאמרים על פסוק אחד; ושייכות זו - אף היא תורה היא.

וכן מצינו ביעקב, דכאשר הכניס לבן את לאה ליעקב במקום רחל ויבוא אליה, היתה טענת יעקב רק "למה ירמיתני"³³, אבל לא ערער על נישואין כאלו בלי קידושין³⁴.

ומכיון שפשטות המקראות מורה שלא היו אירוסין לפני הנישואין אצל האבות - אם תמצוי לומר שסבירא ליה לרש"י שאינו כן, אלא שקידשו נשותיהן לפני הנישואין, הוה ליה לכתוב כן בפירושו.

ד. ויש לומר הביאור בזה:

בנוגע לאופן הנישואין לפני מ"ת כתב הרמב"ם בריש הלכות אישות "קודם מ"ת היה אדם פוגע אשה בשוק אם רצה הוא והיא . . . מכניסה לתוך ביתו ובוועלה בינו לבין עצמו ותהיה לו לאשה", וממשיך: כיון שנתנה תורה נצטוו ישראל שאם ירצה האיש לישא אשה יקנה אותה תחלה בפני עדים ואחר כך תהיה לו לאשה שנאמר³⁵ כי יקח איש אשה . . . וליקוחין אלו הן הנקראין קידושין או אירוסין בכל מקום . . . וכיון שנקנית האשה ונעשית מקודשת אע"פ שלא נבעלה ולא נכנסה לבית בעלה הרי היא אשת איש והבא עליה חוץ מבעלה חייב מיתת בית דין.

ויש לומר, שזה שלפני מ"ת לא היו קיימים "ליקוחין אלו . . . הנקראין קידושין או אירוסין" אינו (רק) מפני שעדיין לא נצטוו על זה, אלא משום שלפני הדיבור אין כל ענין "ליקוחין"

(33) ויצא כט, כה.

(34) ע"ד ההלכה - ראה חדא"ג מהרש"א סנהדרין (ט, ב) ד"רחל נתקדשה מן הרין בשכר שבע שנים כמ"ש (ויצא כט, כא) הבה לי [את] אשתי דהיינו שנתקדשה לו כבר והיא אשתו", ולא נתקדשה בביאה ("ולא ה"ל קדושי לאה קדושי טעות דיעקב ודאי לא היה עושה בעילתו בעילת זנות").

אבל ע"ד הפשט צ"ע: בנוגע לרחל, מש"נ "הבה את אשתי" בפשטות היינו המיועדת להיות אשתו; ובנוגע ללאה - כיון שכוונת יעקב היתה לרחל, הרי זה קידושי טעות, דע"ד הפשט לא עלתה על דעת יעקב שלבן ירמה אותו לאחרי שפירש "ברחל בתך הקטנה".

(35) תצא כד, א.

הללו. שהרי ענין "אשת איש" (בפשטות) אינו שהאשה קנויה לבעל כחפץ הנקנה לאדם, אלא שהאיש ואשה חיים ביחד, על-דרך לשון הכתוב³⁶ "ודבק באשתו". ולכן, לולא ציווי ותוקף התורה, אין מקום לומר שיש "ליקוחין" שבכחם לפעול קשר שיחול על האשה שם "אשת איש" כאשר עדיין "לא נבעלה ולא נכנסה (אפילו) לבית בעלה". ואין זה אלא חידוש התורה, שהאדם קונה "אותה תחלה . . . ואחר כך תהיה לו לאשה", היינו שהתורה חידשה לא רק את החיוב, שהאדם צריך לקדש את האשה תחלה, אלא גם עצם האפשריות לקנות אשה (לפני נישואיה בפועל), שרק ציווי התורה הוא המהווה מציאות ("ליקוחין") כזו³⁷.

ויש לומר, שגם ע"פ פשוטו של מקרא כן הוא - דאף שענין זה לא הובא בפירוש רש"י על התורה³⁸ (היינו - בלימוד על-דרך הפשט), וכבר נתבאר כמה פעמים שאין פירושי רש"י על התורה מוכרחים להתאים עם המבואר בחלק ההלכה שבתורה, כי רש"י לא בא בפירושו אלא לפרש פשוטו של מקרא³⁹ - הרי ענין זה (בנוגע לגדר אירוסין) הוא מילתא שבסברא (גם בדרך הלימוד על-דרך הפשט).

ומה שכתב רש"י על הפסוק⁴⁰ (אצל לוט) "חתני לוקחי בנותיו" - "חתניו, שתי בנות נשואות כר'; לוקחי בנותיו, שאותן שבבית ארוסות להם", הרי להדיא שהיה גדר "ארוסה" גם לפני מ"ת (ואפילו אצל לוט) - ברור שאין הכוונה בזה לדין ארוסה שלאחר מ"ת (שבלאו הכי תמוה לומר שאנשי סדום "לוקחי בנותיו")

(36) בראשית ב, כד.

(37) ראה רש"י סנהדרין נז, ב ד"בעולת בעל יש להם דכתיב (וירא ג, ג) והיא בעולת בעל ולא כתיב והיא אשת איש אלמא הנך מת משום בעילתו של בעל ולא מפני קידושין וחופתו".

(38*) וראה רש"י קדושים כ, י: למדנו שאין קידושין לעובדי כוכבים.

(38) רש"י בפירושו כמ"פ (בראשית ג, ח, שם, כד, ועוד).

(39) וירא יט, יד.

ג. תורת חיים

רבנו ז"ע נהג לצטט תדיר את פתגמו של הבעש"ט על המשנה "הקורא את המגילה למפרע - לא יצא": הקורא את המגילה ואינו רואה בה אלא סיפור שאירע "למפרע", בעבר - לא יצא ידי חובתו, שכן מטרת קריאת המגילה אינה לשם סיפור בעלמא, אלא כדי להפיק ממנה לקחים והוראות לחיי האדם בעולמו.

רבנו ז"ע הרחיב עיקרון זה לכל פרט ופרט בתורה, בלי יוצא מן הכלל - בין אם המדובר הוא בחידושים בנגלה שבתורה, בביאורים עמוקים בפנימיות התורה, או בביאור פירוש רש"י על התורה לפי רמת ההבנה של "בן חמש למקרא". שום ביאור עניין בתורה אינו שלם אם אינו כולל גם הוראה לאדם בעבודתו את בוראו.

והיה רבנו ז"ע מוסיף ומטעים, שאין די בהוראה מיוחדת לאנשים מסויימים או לנסיבות מיוחדות: כל עניין ועניין בתורה - יש בו הוראה לכל אדם מישראל, מהגדול שבגדולים ועד הקטן שבקטנים, בכל המקומות, בכל הזמנים ובכל הנסיבות. בפרט היה רבנו ז"ע מדגיש את ההוראות המיוחדות לדורנו - דור "עקבתא דמשיחא" מחד גיסא, ודור הנאלץ להתמודד עם אתגרים וקשיים מסוג שמעולם לא היה לפניו - מאידך גיסא.

ואף עניין זה משתקף בסדרת ה"לקוטי שיחות": אין לך שיחה - ויהיה עיקר תוכנה אשר יהיה - שאינה מסתיימת בהוראה בעבודת האדם לבוראו; ובארבעת הכרכים הראשונים - זהו לרוב הנושא המרכזי של השיחה.

לא ניתן לסיים, כמובן, מבלי לציין את הנושא שבו ראה רבנו ז"ע את מטרת חייו, שמופיע בסיימה ובחותמה של כמעט כל שיחה משיחותיו, ושרבות מהן מוקדשות לו באופן בלעדי - ביאת המשיח והגאולה השלמה.

גם בתורת הגאולה והמשיח גילה רבנו ז"ע חידושים וביאורים רבים, החל מהגדרת אישיותו ותפקידיו של המשיח עצמו וכלה בתקופות השונות שיתקיימו לעתיד לבוא; וככל ענייני התורה, היתה תורת הגאולה עבורו "תורת חיים" - לא עיסוק תיאורטי בעניינים שיתרחשו איפעם בעתיד, אלא דיון מעשי מאין כמוהו, מתוך ציפייה לביאת המשיח "בכל יום שיבוא".

יהי רצון שבאכות העיסוק בתורתו של רבנו ז"ע, שהקדיש את כל ימיו, כל זמנו וכל כוחותיו למען הבאת המשיח והגאולה - נזכה במהרה לגאולה האמיתית והשלמה.

אבל גם לפירוש זה צריך עיון, מדוע כתב יוסף שטר ראייה על האירוסין שלו, דבר שלא מצינו לו חבר במשך כל הדורות²⁶, וכל-שכן וקל-זוהמר בזמן האבות והשבתים (וכנ"ל, דוחק לומר שכתב זה רק כדי שתהיה לו "ראייה ברורה לאכיו יעקב" שנשא אשה באירוסין)?

ג. ויובן כל זה בהקדים בידור כללי בענין אירוסין ונישואין לפני מתן תורה:

דבר פשוט, גם לפי פשוטו של מקרא, שקיים אברהם אבינו כל התורה כולה עד שלא ניתנה, וכפרש"י²⁷ שקיים אפילו "גזרות (דרבנן) . . . שניות לעריות כו' . . . תורה שבעל פה הלכה למשה מסיני", וגבי יעקב כתב²⁸ "ותר"ג מצות שמרתי", שזוה מובן שהוא הדבר בנוגע ליצחק (ומפורש בפרש"י²⁹ שקיים כמה וכמה מצוות) - ומכל מקום לא נתפרש (בפשוטו של מקרא) שקידשו נשותיהם לפני שנשאו אותן; ואדרבה - מפשטות לשון הכתובים גבי יצחק³⁰, "ויביאה יצחק האהלה שרה אמו ויקח את רבקה ותהי לו לאשה", משמע, שלא היו קידושין לפני כן, אלא הכניסה תיכף לביתו.

[בדר"ל מצינו אמנם שיצחק קידש את רבקה, אם ע"י הכלי כסף וכלי זהב שנתן אליעזר לרבקה³¹, או כשבאה לביתו³² - אבל כל זה לא הובא כלל בפרש"י על התורה].

ויש שתירצו: על-דרך ההלכה "עם מ"ש הרמב"ם בריש הלכות אישות דקידושי שטר וביאה הן מן התורה וקידושי כסף מדברי סופרים ופירושו שם המפרשים דקרי לה מדברי סופרים משום שאין מפורש בתורה קידושי כסף אלא מגזירה שוה ילפינן להו קיחה קיחה משדה עפרון וידוע דקיימא לן דאין אדם דן גזירה שוה מעצמו אלא אם כן קיבלו מרבו ויוסף כשפירש מאביו י"ל דאכתי לא הוה גמיר להך גזירה שוה ולכן לא היה יכול ללמוד כן מדעתו (ולא קידש בביאה דרב מנגיד אמאן דקדיש בביאה³³, ולכן הוזקק לקדש בשטר)."

אבל, לכאורה, כל זה הוא על-דרך הפלפול וההלכה, משא"כ פרש"י על התורה שהוא על-דרך הפשט דוקא.

ולכן נראה, שאין כוונת רש"י ב"שטר אירוסין" לשטר שבו נתארסה, לקידושי שטר [ובפרט שבפשוטי המקראות ובפרש"י על התורה לא מצינו - גם לאחר מתן תורה³⁴, וכל-שכן לפני מתן תורה - שהאשה מתקדשת בשטר³⁵] - אלא ל"שטר" במובנו הרגיל והפשוט (גם אצל "בן חמש למקרא"): שטר הנכתב (רק) לראייה על איזה דבר, לזכרון דברים. וכן בענייננו, שהיה אצל יוסף שטר ראייה על אירוסיו³⁶.

21) משכיל לדוד בפרש"י.

22) קדושי יב, ב, ו.ש"נ.

23) ורק בכסף - ראה פרש"י משפטים כא, ח"ט.

24) ע"ד ההלכה ראה קדושין (ה, א) הלימודים לקידושי שטר.

25) להעיר מספר השטרות לר"י ברצלוני (ע' 10): "ואשכחן בנוסח עתיק בקצת חיבור השטרות דכתב בהו הכי שטר אירוסין וזהו טופס זכרון עדות שהיה בפנינו איך פלוני בר פלוני אמר לפנינו כו' שקבלתי עלי . . . למיכתב לה בכתובתה בשעת נשואין כו'", ומביא שם עוד נוסח של "ספר אירוסין" - ומוכח שהיו שם רק לראייה. ובספר השטרות שם מסיק "ולעניות דעתין האי נוסחא דהאי שטרא לא מקרי אירוסין . . . שטר אירוסין . . . הוא שאמרו עליו . . . חכמי המשנה . . . האשה נקנית . . . בשטר". ע"ש.

ולהעיר מקידושין (ט, ב) דמפרש "שטרי אירוסין" היינו "שטרי פסיקתא", "התנאים שביניהם וממון שפוסקין זה

לזה" (רש"י שם), שהוא שטר ראייה.

26) אבל להעיר מספר השטרות שבהערה שלפנ"ז.

27) תולדות כו, ה (מב"ר פס"ד, ד. וש"נ).

28) וישלח לב, ה.

29) תולדות כו, יב, כז, ג. ט.

30) חיי שרה כד, סז.

31) ראה מדרש לקח טוב חיי שרה כד, נג. וראה מדרש הגדול ומדרש אגדה שם כד, כב. חזקוני שם כד, נג. וראה מס' כלה בתחלתה; כלה רבתי פ"א "ברכת חתנים". תורה שנאמר - כתובות ז, ב. ועוד. - אבל בפרש"י (חיי שרה כד, נז) מפורש שגם לאח"ז היתה פנויה. וראה לקוטי שיחות חט"ו ע' 168 הערה 33.

32) פענח רזא שם כד, סז. וראה מאמרי אדמו"ר האמצעי חיי שרה (ע' ריט ואילך, רכו ואילך).

יחי ג'

סוגיא בפרשה

איך ייתכן שלאחר י"ז שנה בחברתם של יוסף ובניו חשש עדיין יעקב שמא יש פסול בקדושתם של בני יוסף? • מניין לרש"י שיוסף קידש את אסנת בקידושי שטר דוקא? • יסוד מחודש בעניין קיום המצוות של האבות: האבות קיימו רק את המצוות שלא נצטוו עליהן, ולא את המצוות שגדרן נתחדש רק ע"י הציווי

ועל זה ענה יוסף "בני הם אשר נתן לי אלקים בזה" - "הראה לו שטר אירוסין ושטר כתובה". וכתבו במפרשים, שיעקב חשד אשר בני יוסף "אינן ראויין לברכה" מפני שלא נולדו בכשרות כדת וכהלכה - שמא לקח יוסף אשה מבנות המצריים או משאר אומות (ולא גיירה) - ועל זה הראה לו יוסף שטר אירוסין כו', להוכיח שנשאה לאשה "בענין שיתפסו בה קידושין וקידשה בקידושין גמורים".

וכבר תמהו על פירוש זה: "הלא כל י"ז שנה היו יושבין ועוסקין בתורה לפניו . . . אם כן הרי בודאי ידע והכיר אם יש בהם פגם ייחוס או לאו ולא היה צריך להראות לו בשביל זאת שטר אירוסין ושטר כתובה", ועוד - "איך אפשר להעלות על הלב . . . לחשוך את יוסף שבא על אחת מכל העריות כו' . . . והוא ודאי שלא חשד

"לפי שעתידי ירבעם ואחאב לצאת מאפרים ויהוא ובניו ממנשה" (ולא לפי שהם לא היו ראויים לברכה) לא היה ידוע ליעקב; וכוונת רש"י "לפי שעתידי כו" - היא - שהו הטעם אליבא דאמת מדוע "נסתלקה ממנו שכינה". (6) מהרש"ל הובא בהואיל משה, מנחת יהודה, ושפ"ת. ועוד. וראה גם ספר זכרון על פרש"י. משכיל לדוד כאן. (7) משכיל לדוד כאן. (8) ראה לבוש האורה כאן, ובארוכה בצידה לדרך. (9) לשון הצידה לדרך כאן. (10) קושיא זו הקשה על דברי המהרש"ל שאינן בני קידושין והם ממזרים. וראה לקמן הערה 13.

א. "וירא ישראל את בני יוסף ויאמר מי אלה, ויאמר יוסף אל אביו בני הם אשר נתן לי אלקים בזה". ופרש"י כוונת שאלתו של יעקב "מי אלה" [דלפי פשוטו תמוה: הרי רש"י פירש התיבות "וירא ישראל את בני יוסף" - "בקש לברכס", זאת אומרת, שידע שהם בני יוסף (ואף ש"עיני ישראל כבדו מזוקן לא יוכל לראות" - י"ל בפשטות שהכירם מקולם וכיוצא בזה) (ובפרט שהיו רגילים אצלו), או שיעקב הבין דכאשר קרבו ימיו למות יביא יוסף את בניו אתו כדי שיברכס יעקב לפני מותו) - ומהי שאלתו "מי אלה"? - ולכן פירש]

"מהיכן יצאו אלו שאינן ראויין לברכה" (ובא בהמשך לזה ש"בקש לברכס ונסתלקה שכינה ממנו כו" (כמ"ש רש"י בד"ה שלפני זה), שמזה הבין יעקב שבני יוסף אינם ראויים לברכה);

(1) פרשתנו מה, ח"ט.

(2) כפסוק שלאח"כ (מה, י).

(3) כפרש"י לעיל מה, א. וראה לקמן בפנים.

(4) כפרש"י שם ד"ה ויקח (והרי יעקב ידע שיוסף בא עתה - שם, ב). וכמו שיצחק בריך אותו לפני מותו. ועפ"י מתורץ מה שפירש רש"י "בקש לברכס ונסתלקה שכינה ממנו כו" - שהוא לכאורה דרש ולא פירש כפשוטו (ככמה מפרשי התורה: רשב"ם, פענח רזא, ספורנו, אה"ח ועוד), דזה ש"וירא ישראל את בני יוסף ויאמר מי אלה" הוא מפני שעניי ישראל כבדו מזוקן (ראה שהם בני אדם אבל לא הכיר מי הם" - לשון הספורנו). וראה מפרש"י.

(5) כן משמע ברא"ם כאן. ומ"ש רש"י בהמשך פירושו

ויחי ג'

ועוד זאת: כדי להוכיח שאסנת לא היתה פילגש אלא אשתו ממש היה מספיק להראות לו שטר כתובה ואין צורך להראות שטר אירוסין - שהרי לפרש"י¹⁵ זהו ההפרש בין נשים ופילגשים, "נשים בכתובה פלגשים בלא כתובה", וכיון שיש לה כתובה ודאי שאינה פילגש.

וביותר תמוה: בדח"ל (שלפנינו) - תרגום יונתן¹⁶ ומסכת כלה¹⁷ - אכן נזכר רק שטר כתובה ולא שטר אירוסין; ומה הזקיקו לרש"י להוסיף שטר אירוסין?

ב. גם צריך להבין מ"ש רש"י "הראה לו שטר אירוסין ושטר כתובה" - דלכאורה: בשלמא שטר כתובה הוא דבר הרגיל בכל נישואין (ולהעיר שגם אצל האומות ישנו ענין של כתובה, וכדמצינו לעיל גבי שכ"ם, שאמר "הרבו עלי מאד מהר", ופרש"י "כתובה") - אבל מהיכא תיתי לומר שיוסף קידש את אסנת בקידושי שטר דוקא, עד שיהיה שטר אירוסין תחת ידו?¹⁸

יש מפרשים¹⁹, שיוסף עשה כך מלכתחילה "כדי שיוכל להראות ראייה ברורה לאביו יעקב שלקחה לאשה ולא לפילגש לפי שהיה חכם הרואה את הנולד". אבל מלבד הקושיא הנ"ל (סעיף א) שיוסף לא היה צריך שטר אירוסין להראות ראייה ברורה לאביו יעקב שלקחה לאשה ולא לפילגש, כי לזה מספיק שטר כתובה - הרי אין כל רמז בפרש"י שיוסף עשה כן מלכתחילה "לפי שהיה חכם הרואה את הנולד" (וגם צריך עיון בעצם הסברא, שיוסף חשש מראש שאביו יעקב לא יאמין לדבריו שלכן עליו להכין "ראיה ברורה" שנשא אשה באירוסין).

(15) חיי שרה שם.

(16) עה"פ.

(17) רבתי - פ"ג.

(18) וישלח לד, יב.

(19) להעיר ממדרש הגדול "הוציא לו אסנת וכתובתה עמה כי מהו בזה בכתובה וקדושין לפי שעתן".

(20) צידה לדרך כאן בסופו.

יעקב ליוסף שלקח אשה מבנות המצריים או משאר אומות בגיותה חלילה אלא ודאי נתגיירה קודם" [וכמו שפירש"י לעיל על הפסוק: "וישתחו ישראל על ראש המטה" - "על שהיתה מטתו שלימה . . . שהרי יוסף . . . עומד בצדקו"].

ולכן פירשו²⁰ שיעקב לא חשד שמא יש בהם פגם ייחוס, אלא "שחשב יעקב . . . שלא לקח יוסף את אסנת רק לפילגש בלא אירוסין ובלא כתובה כיון שלא לקחה מעצמו בבחירתו רק על פי המלך שנתנה לו לאשה . . . לכך הראה לו שטר אירוסין ושטר כתובה לראיה שהיא אשתו ממש ולא פילגש שהרי אין כותבין כתובה לפילגש".

אבל לכאורה עדיין לא העלו ארוכה לתמיהה הנ"ל - כי אף שלא היה בנשואי אסנת שום איסור שהרי גם לאברהם הייתה פילגש (ורק ש"בני הפלגשים אשר לאברהם" שלחם מעל יצחק בנו, ועד ש"שם טומאה מסר להם"¹⁴) - מכל מקום, אם תמצוי לומר שבבנים אלו יש איזה חסרון בקדושתם כו' (עד שאין ראויים לברכה) איך לא הרגיש זה יעקב במשך כל י"ז שנים אלו?

(11) מז, לא.

(12) בצידה לדרך. וראה גם לבוש האורה בסופו. אמרי שפר. ועוד.

(13) ראה גם פירוש מסכת כלה רבתי לראב"ן הירחי (טבריה תרס"ו. ירושלים, תשל"א) ע' לג - בפירוש בני תשע מדות: אם אנס את הפנויה שהיא ביאת זנות והוולדות ממזרים דרבנן ועל זה נאמר בב"ר* וירא ישראל את בני יוסף ויאמר מי אלה מהיכן יצאו אלה שאינן ראויים לברכה ויוסף אמר בני הם אשר נתן כו' בזה הראה לו שטר אירוסין ושטר כתובה. ולכאורה אפ"ל כן גם בכוונת המהרש"ל** שבהערה 10 - ולא "ממזרים" מאיסורי עריות.

(14) חיי שרה כה, ו ובפרש"י שם.

(*) וכבר העירו שבב"ר לפנינו ליחא. והלשון שהעתיק הוא מפרש"י עה"ת.

(**) וע"ד הלשון במס' כלה שם "נמצאו בניי באין לידי ממזרות, מכאן אמרו עשרה הם כממזרים ואינם ממזרים". וראה נדרים כ, ב ובפרש"י ורא"ש שם. והיינו שי"פוגם את הולד" (לשון הראב"ר בענין הנפש שער הקדושה, הובא בב"י לט"א"ח ט"מ).